

Sissejuhatavalt kohtute kommunikatsioonistrateegiast ja sellega seotud võimalikest kõhklustest

I Sissejuhatavalt kommunikatsioonistrateegiast

Head kolleegid! Ilmselt olete kõik rõõmu ja elevusega leidnud enda kaante vahelt dokumendi pealkirjaga "Kohtute kommunikatsioonistrateegia alusdokument". Kohtunike täiskogu selleaastase ajakava kohaselt peaksimegi me järgneva tunni jooksul selle dokumendiga veidi tegelema. Kui midagi jääb täna välja ütlemata kas või sel põhjusel, et vajatakse põhjalikumat süvenemist, siis pärast täiskogu on kõigil võimalus esitada elektrooniliselt Eveli Kuklase meiliaadressil oma mõtteid ja täiendavaid ettepanekud veel kuni 5. märtsini. Seejärel peaks juhtrühm kõik ettepanekud läbi töötama ja panema kokku lõpliku strateegia, mis – on lühem ja praktilisem materjal kui see, mis on saadaval täiskogu mapi vahel. Seda strateegiat loodetakse arutada maikuus toimuval Kohtute Haldamise Nõukoja istungil.

Meie ajakavast nähtuvalt räägivad kohe pärast mind sellest strateegia olulistest osadest lähemalt ja paremini kolleegid Urmas Reinola, Kersti Kerstna-Vaks, Piia Jaaksoo ja Kristjan Siigur. Mina saan seetõttu õnneks piirduda vaid sissejuhatava jutuga.

Kõigepealt paar sõna nn tehnilise poole pealt. Nagu te ka dokumendi I osast lugeda võite, osales dokumenti ettevalmistanud töörühmades tõepoolest ilmselt piisaval hulgal kohtunikke ja kohtuametnikke. Strateegia koostamise tegevuskava ja selle sama alusdokumendi kirjutasi kokku kommunikatsioonispetsialistid. Ma räägin seda vaid põhjusel, et selgitada, miks on tekstis mõningaid juristidele mitte päris omaseid terminikasutusi. Kuid ilmselt tuleb kommunikatsioonivaldkonnas tegutsedes end ka kommunikatsiooniteooria paradigmadele allutada.

Strateegia lähtepositsioon, eesmärk ja ellurakendamine

Igal mõistlikkusele pretendeerival ettevõtmisel peaks olema suhteliselt selge põhjus ja ka eesmärk. See kehtib ka kohtute kommunikatsioonistrateegia kohta. Seda strateegiat koostama asudes lähtuti järgmistest näitajatest:

1. Eesti kohtusüsteemi, kuid mingil määral ka laiemalt kogu õiguskaitseüsteemi usaldusväärsus ja seda ka võrdlevalt Euroopa kontekstis.
2. Viimaste aastate jooksul kohtusüsteemi usaldusväärse osas asetleidnud muudatused.
3. Milline on avalikkuse teadlikkus kohtusüsteemist ja kohtutes toimuvast.

Meie kohtusüsteemi tänase usaldusväärse hindamisel on lähtutud Turu-Uuringute AS-i poolt oktoobris ja novembris 2010 läbiviidud avaliku arvamuse uuringust, mis on kättesaadav Riigikohtu kodulehelt ja millele viidatakse ka meie käsitletavas dokumendis. Kui natuke tahaks, pole vist siin siiski mõtet hakata diskuteerima selle üle, et kui usaldusväärne siis see usaldusväärse uuring ise on: ega meil ju endil ka mingeid muid ja tõsikindlamaid andmeid pakkuda ole. Aga selle uuringu valimi suurus oli 1000 15-74 aastast inimest juhuvaliku alusel. No

ei saa jätta märkimata, et vastaja valikul rakendati nn. noorema mehe reeglit, mis näeb ette, et esimesena palutakse intervjuud noorimalt kodusolevalt meesterahvalt, kes on vähemalt 18-aastane. Kui mehi kodus ei ole, eelistatakse noorimat naist (!!!!).

Uuringu kokkuvõttes tõdetakse muuhulgas, et enamasti peab end õiguskaitseorganite tööst ja ülesannetest informeerituks vaid veidi üle 20% elanikest, kusjuures olulist informeerituse tõusu alates aastast 2006 toimunud ei ole. Uuringu tulemuste kohaselt usaldas täielikult või pigem usaldas Riigikohut 63 %, ringkonnakohut 55 % ja maa- ning halduskohut 51 % vastanutest. Märkigem, et usaldusväärseim oli politsei, mida usaldas 79 % vastanutest. Peamiseks infokanaliks elanikele on ülekaalukalt olnud meedia – 91% vastajatest. Oluliseks infoallikaks on ka pereliikmed ja tuttavad – ligi 60% vastanutest, 63% vastajatest hindab meedia mõju oma suhtumise kujunemisel oluliseks kusjuures 21% hinnangul on see mõju väga suur. Neid, keda meedia enda sõnul üldse ei mõjuta, on 10%. Huvitav oli ka lugeda, et hoolimata ajakirjanduse pigem negatiivsest mõjust pole pooltel vastajatest hinnang kohtute tööle viimastel aastatel muutunud. 19% vastajatest on see nüüd paranenud ja 15% halvenenud. Põhimõtteliselt tasuks tähele panna seda, et uuringust ilmnevat tõika, et õiguste rikkumise korral pöörduks otse kohtusse 9% elanikest ja 28 % Eesti elanikest õiguserikkumise korral kunagi kohtu poole ei pöörduks. See viimane number on murettekitavana ära toodud ka strateegia alusdokumendis. Minu arvates ei saa siiski selle numbri tõlgendamisel jätta arvestamata, et kõige tõsisemate õiguserikkumiste korral ei olegi mitte kohus vaid politsei see ainuõige koht, kuhu pöörduda. Ja üldse, mis salata ka teatud omakasulisest huvist lähtuvalt – olen seda meelt, et õige olekski sellise hoiaku kujundamine meie ühiskonnas, inimkonfliktide korral peakski püüdma esmalt lahendada neid igasugustes kohtuvälistes menetlustes.

Kuidas me siis nende nimetatud usaldusnäitajatega Euroopa kontekstis välja paistame?

Eurobaromeetri 2009. a andmete kohaselt oli Eesti õigussüsteemi usalduse poolest Euroopa riikide hulgas üheksandal kohal (52 % usaldas; 43 % pigem ei usaldanud ja 5 % ei osanud öelda). Esikohal oli Taani (protsendid vastavalt (80; 19 ja 1): Kahte viimast (29. ja 30.) kohta jagasid 15 usaldusprotsendiga Leedu ja Horvaatia. Läti oli 25. kohal (usaldus - 26 %). Euroopa keskmised näitajad olid vastavalt (43 % 51 % ja 6 %). Niisiis võiks öelda, et kuna üle Euroopa keskmise – pole ju viga.

Kuid asjaolu, mida on strateegia koostamise põhjusena oluliseks peetud, on see, et 2007. aastaga võrreldes on Eestis kohtute usaldus kümne protsendipunkti võrra vähenenud. Ennast mõnevõrra lohutada püüdes võiks ju siinjuures küsida, et kas siin on tegemist mingi pikaajalisema tendentsi kajastusega või näiteks kolme kohtuniku süüditunnistamisest tingitud avalikkuse reageeringuga.

Nagu te võite ka märgata-lugeda meie käsitletavast alusdokumendist, on kohtute kommunikatsioonistrateegia koostamine siiski ajendatud eeskätt tõdemusest, et avalikkuse õigusa- ja kohtuteadlikkus on äärmiselt madal. Küsimusele, kui hästi te olete informeeritud õiguskaitseasutuste tegevusest ja tööülesannetest vastas kohtuastmetest sõltuvalt vaid 18-26%, et nad on hästi või pigem hästi informeeritud. Ja seda olukorras, kus nt jaanuarikuu jooksul tuli ETA Monitooringu andmetel 55 kohtuteemalist meediakajastust päevas ehk üle 1700 kajastuse kuus.

Üsna alusdokumendi algusest leiame te kirjapanduna ka kohtute kommunikatsioonistrateegia eesmärgi. Kui püüda lihtsamalt öelda, siis peaks eesmärk olema mõistmise, usalduse ja koostöötahte kujundamine ühelt poolt kohtute ja teiselt poolt menetlusosaliste ja avalikkuse ning

meedia vahel selliselt, et selle suhte mõlema poole huvid oleksid demokraatlikule ühiskonnale kohaselt parimal viisil kaitstud.

Nagu ka eelnevalt mainitud, ei ole strateegia veel valmis: see ootab meie kõigi täiendustepanekuid ja märkusi. Strateegia ellurakendamisest ja ootustest kohtunikele. Strateegia pole veel valmis. Mapis olev dokument kirjeldab võimalikku korraldust kommunikatsiooniks ja sellele oodatakse ka teie arvamust. Strateegia üks olulisemaid osasid saab kindlasti olema selle ellurakendamise süsteemi kirjeldus.

Näib ja olen aru saanud, et ka meie tublid kommunikatsioonispetsialistid ootavad eriti pingsalt seda, et milliseks kujuneb lõppdokumendis konkreetset asja lahendanud kohtuniku positsioon või roll. Praegune positsioon on kohtunike suhtes leebe – ainult kohtute esimehed on austatud kohustusega vastutada kommunikatsiooni korrakohase toimimise eest. Ülejäänud kohtunikele pakutavate rollide puhul mõondakse ikka, et "võimalusel" ja "vajadusel". Lihtsustades: "Võimalusel" tähendab seda, et kui on aega ja isikuomadused lubavad. Ning "vajadusel" tähendab seda, kui kohtunik üldse kommunikatsiooni vajalikuks peab. Vägisi kedagi midagi tegema ei sunnita, küll aga tehakse soovitusi. Strateegia koostamise töörühmades lepiti kokku üldprintsipiides ja rollides, mida ideaalis kohtunikud võiksid kommunikatsioonis täita, aga selge on ka see, et ühe vitsaga kõigilt kahesaja kahekümnelt ühtemoodi nõudma strateegia midagi ei hakka. Neist rollidest, mida kohtunikele erinevates töörühmades pakuti, räägivad lähemalt ehk kolleegid.

Kuidas siis strateegia ellurakendamine võiks välja näha? Kuna kõigis kohtutes ei ole kommunikatsioonitöötajaid, siis näeb strateegia ette, et iga kohus koostab ise oma kommunikatsioonijuhtimise korra, määrates kindlaks ametnikud, kes vastutavad näiteks huvi tundvate ekskursioonigruppide vastuvõtmise eest, kohtute kodulehekülje sisulise arendamise eest, meediapäringutele vastamise eest jne. Tõenäoliselt on kohtutes juba praegu teada, kes neid rolle täidavad, aga strateegia elluviimiseks nähakse ette, et need erinevad vastutajad teevad omavahel ka koostööd. Igaks aastaks koostatakse kohtusüsteemi kommunikatsiooni soovituslik tegevuskava, mida siis igas kohtus vastutajate kaudu ellu viiakse. Nt tegevuskava kohaselt võetakse ühendust kohtu tööpiirkonna koolide ühiskonnaõpetuse õpetajatega ja teavitatakse neid võimalusest vanemate klassidega külastada kohtuistungeid ja osaleda kohtumaja ekskursioonil.

Ja lõpetuseks mõtlesin, et ehk tohib, aga võib-olla lausa peaksin rääkima ka kohtute kommunikatsioonistrateegiaga seonduvatest võimalikest subjektiivsetest kahtlustest ja kõhklustest.

II Võimalikest kõhklustest

Tunnistan ausalt, et kui kohtute kommunikatsioonistrateegia koostamisel osalemise au, et mitte öelda leebe kohustus mulle mingil ajahetkel osaks langes, ei olnud ma täis entusiasmi ja õhinat. Pigem tekitas see teatud skepsist.

Kui tohib oma sõnu kasutada, siis minu arvates peaks "Kohtute kommunikatsioonistrateegia" olema kohtusüsteemi kui terviku kõigi nende sihipäraste ettevõtmiste summa, mille tulemina muutub nähtavaks kohtusüsteemi selline nägu, mida kohtusüsteem ise tahab avalikkusele näidata. Kuid millist nägu siis kohtusüsteem tahab avalikkusel näidata? No ilmselt võiks see olla hommikuse tavaprotseduuri raames pestud nägu, mille tulemina on näiteks eemaldatud rähm silmast. Ja ehk isegi juuksed kammitud, kui selle näo juurde peaksid ka juuksed kuuluma. Kuid kuna olen pigem sellise naturaalse ilu armastaja, siis arvan, et seda avalikkusele näidata tahetavat

nägu mitte üksnes ei tuleks, vaid ka ei tohiks meikida. Vähemalt mitte nii, et see meikimine tuntav oleks. Iseenesest ei oleks mul midagi selle vastu, kui meie kommunikatsioonistrateegia aitaks huvitatud üldsusele demonstreerida seda õigusemõistmise nägu või kui soovite – tema loomulikku ilu. Sest tõepoolest, nagu kinnitab ka meie maja kommunikatsiooniosakonna juht Eveli Kuklane, on väärnimõistmisi, ebakohast tõlgendamist ja müüte kohtutega seoses liiga palju. Kuid siiski: kas kohtute kommunikatsioonistrateegia peaks välja tooma, et mitte öelda paljastama õigusemõistmise näo või ka midagi enam? Väga kaugest ülikooliajast meenuvad sellised kaks dialektika kategooriat, nagu olemus ja nähtumus. Sadadest võimalikest olemuse ja nähtumuse vahekorda kajastavatest küsimustest jätaaksin ma siin ajapuuduses õhku vaid paar. Esiteks – kas kohtute kommunikatsioonistrateegia peaks võimaldama asjast huvitatud avalikkusel jõuda õigusemõistmise olemuseni või üksnes selle nähtumusteni? Kui hääletamisel peaks vastuseks saadama, et piisab täiesti, kui kommunikatsioonistrateegia aitab välja tuua selle kohtusüsteemi hommikuliselt puhtaks pestud näo ehk siis nähtumuse, oleks kohtute kommunikatsioonistrateegia elluvijate ülesanne suhteliselt kerge – arvan ma. Kui me aga leiame ja/või tahame, et kohtute kommunikatsioonistrateegia aitaks luua otsesideme õigusemõistmise olemuse ja asjast huvitatud avalikkuse vahel, siis muutub asi minu ning arvan, et ka paljude teiste kohtunike arvates keerulisemaks.

Siis tuleks meil ilmselt endalt küsida, umbes sedalaadi küsimusi, et kas vorsti sööja ikka tahab väga täpselt teada, kuidas vorsti tehakse?

Kas on ikka kindel, et inimesed tahavad teada seda, et õigusemõistmise puhul ei ole tavaliselt tegemist sellise lihtsa olukorraga, et tuleb puu või kivi tagant ära tuua ainuvõimalik ja selgepiiriline tõe kompsuke või pakike?

Kas inimesed on nõus aktsepteerima seda, et mitmesugustel põhjustel on õigusemõistmise konkreetsetes situatsioonides väga sageli täiesti võrdselt võimalikud ja seega ka põhimõtteliselt võrdselt õiged kaks täiesti vastandlikku otsustust? Ja et siis kohtunik, tõsi, seotuna põhjendamise kohustusega, lihtsalt ütleb, kumba varianti kahest võimalikust ta eelistab või kumb variant on kohtukoosseisu sisesel hääletamisel saanud enamuse toetuse.

Ma ei ole samuti üldsegi kindel ka näiteks selles, et asjast huvitatud avalikkus viitsib lõpuni kuulata, kui me hakkaksime talle seletama, kuidas töötab proportsionaalsuse test põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluses. Et lihtsalt hääletatakse seda, millised võiksid igal konkreetsel juhul olla meie ühe või teise põhiõiguse riive n õ legitiimsed eesmärgid ja siis taas hääletamisega otsustatakse, et kas mingi põhiõiguse riive on nende oletatavate legitiimsete eesmärkide saavutamiseks vajalik, sobiv ja proportsionaalne.

Antagu mulle andeks, kui ma eksin, kuid olen aru saanud, et inimesed ja sealhulgas ka meediainimesed ei vaevu üldjuhul laskuma õigusemõistmise eelnimetatud sügavustesse väga lihtsal psühholoogilisel põhjustel. Üldjuhul tahab asjast huvitatud avalikkus saada sedalaadi küsimustele, nagu näiteks "Kellel on siis õigus?" lihtsaid vastuseid. Kusjuures pikem vastus ristitakse tavaliselt paragrahviväänamiseks.

Ja olgem ausad: ega kohtunikud ka nii väga ei taha ning NB! nõupidamissaladuse tõttu ju ei saagi päris lõpuni ära kommenteerida praktilise õigusemõistmise kogu keerukat mehhanismi. NB! Siia : Tarmo Tiisler ja Raul Olle.

Nüüd jõuame metodoloogiliselt kõige keerukama küsimuseni: kas kohtute kommunikatsioonistrateegiasse peaks kuuluma kohtumenetlustest huvitatud avalikkuse ja sealhulgas ka meediale teavitamine sellest, et näete sõbrad – meie nägu on selline ja võite seda

pikalt vaadata, kuid paraku on midagi veel, mida nägu ei peegelda - näiteks nõupidamistuba. Või peaksime kokku leppima, et mõlemad kommunikatiivse suhte pooled on lihtsalt rahul sellega, et kommunikatsioonikanal paikneb kohtumenetluste nähtumuse tasandil?

Kuid olen täiesti nõus etteheidetega, et "oli Sul siis vaja hakata sellistest kahtlustest-kõhklustest pikalt rääkida!" Ja et me võime tõesti küsida vaid nii, et kas tänasega võrreldes saaks kohtusüsteemi ja avalikkuse kommunikatiivsed suhted olla tihedamad? Vastus oleks kindlasti jaatav. Veelgi enam: võiks siia ka lausa lisada, et kui meie ei tegele kohtute kommunikatsioonistrateegiaga, siis tegelevad avalikkus, menetlusosalised ja meedia meiega.